www.kurdistannet.org

7-10-2006 8:18 بەکاتی ناوەندی ئەوروپا

قۆناغەکانی سەرەتایی دەست پێ کردنی کۆچ و پەنابەری.. پێش ڕاپەڕین و دوایی ڕاپەڕین ... هەورامان علی تۆفیق

ئەڵمانیا

بەشی دووەم

سەرەتایی 70 کان و بەیانی 11ی ئادار

لەسەرتایی ساڵی 1970 و بەتایبەتی پاش ڕاگەیاندنی بەیاننامەی 11ی ئادار و وەرگرتنی دەستەڵاتداریەتی ئیداراتی ناوچەیی کوردستان لەلایەن شۆڕشی ئەیلولەوە و خەڵکی کورد بەشێوەیەکی گشتی شادومان بوون بەو ڕێککەوتنەو بارودۆخی کوردستان ئاسایی بویەوە و ئاوەدانی دەستی پێ کردو بواری ڕۆشنبیری کوردی هەندێ ئازادی بەخۆوە بینی. زانکۆیی سلێمانی دامەزراو بیروڕای ئازاد لەڕووی ڕامیاری و کەسانی شۆڕشگێڕ بەئازادی بە جەماوەری کوردستان شادبوونەوە، بۆیە نیشانەی کۆچ کردن لەودوو تا سێ ساڵەی دوای ساڵی 1970 زۆر کەم بوو جگە لەهەندێ قوتابی کەبۆ خوێندن ڕەوانەی دەرەوە دەکران یان بەهۆیی نەخۆشی و گەشت گوزارو بازرگانی لەوانەش هەندێك کەچوونە دەرەوە دواتر نەگەڕانەوە و لەو وولاتانە بوونە پەنابەر. کۆتایی ساڵی 1973 و چوونە ناوساڵی 1974 وە کە وردەوردە ناکۆکیەکانی نێوان شۆڕشی کورد و ڕژێم بەدەر دەکەوتن و بەتایبەتی پاش ئەو پلانە گەورەیەی کەکرا بۆ کوشتنی سەرۆکی شۆڕش و کورد (بارزانی) لە چۆمان و سەری نەگرت. هەروەها گرتن و هاندانی خەڵکی تر بۆ دژایەتی کردنی شۆڕش و پاشگەزبوونەوە لە ناوەڕۆکی ڕێککەوتن نامەکە ئەمە کاردانەوەی لەسەر هەندێ خەڵکی تر هەبوو بۆ کۆچ کردن بە هەندێ بیانووی جۆراو جۆر..

هەر چەند ئەو کات ئەم ئاوارییە یە لە شێوازدابوو یان بڵێن دوو ڕگەزی جیاواز بوو ئەوانەی ڕویان لەخوێندن دەنا بەرەو یەکیەتی سۆڤیەت دەچوون، ئەو کات ئەم وولاتە خۆیی بەدۆستێکی باشی بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی گەلانی بدەست و چەوساوە دەزانی و لەو گەلانەش کورد بوو وەك وتمان هەندێ لەوانە نەگەڕانەوە و پاشان ڕوویان لەوولاتانی ئەورووپی کرد و بوونە پەنابەری سیاسی. لەهەمان کات دا ئەو بارودۆخە سیاسیەی کورد و گۆڕانکاریەکان هەمیشە ماوەیان نەداوە کەسایەتی کورد بۆ ماوەیەك بحەوێتەوە و هەست بەئاشتی و ئارامی سەربەستی بکات و بزانێت دوونیا تاچ ڕادەیەك لە پێشکەوتن دایە. کەواتەمرۆڤی کورد لەم بەختەوەری و کامەرانیەیی ژیان هەمیشە بێبەش بووە و هەمیشەش هەوڵی ئەوەی داوە بەهەر شێوەیەك بێت بەم بەختەوەری و کامەرانیە بگات و لەهەر سوچێکی ئەم زەویەدا بێت هەنگاوی بۆ بنێ و بەهەر ئازارو ئەشکەنجەو نارەحەتی یەك بێت بەدەستی بێنێ و کەمێك بحەوێتەوە. هەرچەندە ڕزگاربوون لەم ئازارو گرفتانەی ژیانی دووبارە ڕووکردنە لە کۆمەڵێك گرفت و کۆسپی تری ژیان کە بەکەسایەتی کورد گەلێك نامۆن و ڕەنگە توانایی بەرەنگاربوونەوەی نەبێ و زور لەوانەش تووشی جۆرەها گرفت و مال وێرانی سەرگەردانی و لەدەست دانی منالْ و خێزان و جۆرەها گرفتی تری کۆمەڵایەتی کە لەبەشەکانی تردا بە شێوەیەکی بەرفراوان تر باسیان لەسەردەکەین...

خەڵکی کۆچ کردوو لەساڵی 1974- 1975 واتە لەکاتی دەست پێ کردنی شەڕ تا نسکۆ

پاش ئەوەی بەتەواوی دەرکەوت کە ڕژێم پاشگەز بۆتەوە لەزۆربەی زۆری خاڵەکانی ڕێککەوتنامەی 11 ی ئاداری 1970 و پاش ئەوەی هەوڵێکی زۆر درا کە شەڕ دروست نەبێتەوە چونکە خەڵکێکی زۆر پێش ئەم ساڵە لە جێگەو ڕێگەی خۆیان دەرکرابوون بەهۆی...

1. دەرکردنی کوردە فەیلیەکان لەبەغدا و جێگاکانی تری عێراق و ناردنیان بۆ ئێران بە زۆر و هاتنی هەندێکی زۆریان بۆ ناوچەکانی سنوری شۆڕش لە کوردستان.

2. دەرکردنی خەڵکی کورد لەو شوێنانەی کەڕژێم بڕیاری دابوو لەسنوری ئۆتۆنۆمیدانەبێت و نیشتەجێ کردنی عەرەب لەجێگایان وەك سنجارو شێخان و دەوروبەری کەرکوك و ناو کەرکوك و جەلەولاو زۆر شوێنی تری کوردستان.. بەواتا هەموویان ڕاگوێزارن (تەرحیل) .
3. ڕاکردنی خەڵکی کورد لەو جێگایانەی کە لەسنوری دەرەوەی کوردستان بوون لە عێراق بەهۆی بە زۆر کردنیان بە لایەنگیری لە بیرو ڕای پارتی بەعسی سۆسیالیست. بەواتا (تەبعیس) ...

بەڵام هەر لەهەمان کات سودیان نەبوو بۆیە لە 1974/3/11 ڕژێم یاسایی ئۆتۆنۆمی کارتۆنی ڕاگەیاندو خەڵکی کوردستان و بە کوردەکانی شارەکانی تریشەوە نارِزی بوون بەو شێوە بڕیارە.

بەشێوەیەکی زۆر دیارو بەکۆمەڵ و بەماڵ و مناڵەوە پەیوەندیان بەشۆڕشەوە کرد و شارەکانیان بەجێ هێڵا. ئەوەبوو ڕژێم بەشێوەیەکی دڕندانە کەوتە وێزەی شارو گوندەکانی کوردستان بەفرۆکەو بەکارهێنانی چەکی قەدەغەکراوی ئەو سەردەمە (ناپاڵم) ی فسفۆڕی کە زیانێکی زۆری گەیاندە خەڵك کوردستان وبەتایبەت شاری (قەڵادزێ) لە 1974/4/24 کە بۆردومانی شوێنی دیاری کراوو بوو، زانکۆی سلێمانی کە گوێزرابووەوە ئەوێ و بووە هۆی شەهید بوونی چەندین قوتابی و هەروەها شاری هەڵەبجە لە 1974/4/26 کە ئەویش بووە هۆی شەهید بوونی دیان کەس و برینداربوونی سەدان کەسی دی بێ تاوان. لەگەڵ چەند شوێنێکی دی ئەمانەش بوونە هۆی ئەوەی کە خەڵکی بەلێشاو کۆچ بکەن و پێش ئەومەش ناوو ئێران چەندین ئۆردوگا

دروست کرابوون ئاوارەکانی کوردی کوردستانی عێراقی دێدا نیشتەجێ کرابوون لە ترسی بۆردوومانی کۆێرانەی ڕژێم، ئەو ئۆردوگایانەش ئەمانەبوون...

1. لەشاری شنۆ ئۆردوگای (نەلێوان) و کانی سپی بەخەیمە کرایەوە و هەروەها ئۆردوگایی (زێوێ) لە ناوچەی (مگەوەڕ) وە لەشاری نەغەدەئۆردوگایەك دروست کرا لە نزیك ماڵەکانی بنەماڵەی بارزانی، ئۆردوگای (نەلێوان) لەگەڵ هاتنی وەرزی پایز گوێزرانەوە نزیك شاری سەردەشت بۆ ئۆردوگایی (ڕەبەت) ئەمانە لەسنوری لە پارێزگای (ئۆرمیە) هەروەها لەهەندێك لەشارەکانی (پیران شەهرو و مهاباد) یش ئاوارە نیشتەجێ دەکران.
2. ئۆردوگایەکی گەورەش بۆ پەنابەرانی ناوچەی پشدەر و بەشێوەیەك لە ناوچەی باڵەك و پاش نسکۆی شۆڕش هەندێ خێزانی ناوچەی بارزان و مزوری و نێروەی و ئاکرێ و شوێنەکانی تری کوردستانی عێراق گوێزرانەوە ئەم ئۆردوگایە.
3. ئۆردوگایی (سەولاوە و کامیاران) لەپارێزگایی کوردستان و هەندێك لەشارەکانی (مەریوان و سنە و سەقزو بانە) نیشتەجێ کرابوون.
4. ئۆردوگایی سەریاس، ڕەوانسەر، سەرابلە، سەرابگەرم، سەراب نیلونەر، هەنزل، سەرمیل) لە پارێزگایی کرمانشا و هەندێك لە شارەکانی (پاوە و جوانڕۆ و سەرپێل زەهاب و قەسرشیرین) نیشتەجێ بوون.
5. ئۆردوگاکانی تری گەورە لە پارێزگایی (ئیلام) هەبوون.

بەشێوەیەك ئەم ئۆردوگایانە لەلایەن ڕژێمی شاوە تەل بەن کرابوون و خاڵی پشکنینی ژاندارمیری لە دەرگایی ئۆردوگاکان هەبوون پارێزگاریان دەکرد و بەمەستی سەرەکیش ڕێگانەدان بوو بۆ چونەدەرەوەی خەڵکی و نەهاتنە ناوەوەی خەڵکی دی. لەناو ئۆردوگاشدا دەزگایی ژاندارمیری و سازمانی ساواك ی ئێرانی چاودێری و بەڕێوەبردنی ئیداری ئۆردوگاکانیان دەکرد بۆ چوونە دەرەوەی خەڵکی بەپسوڵەی مۆڵەت پێدان. هەندێ لەم خەڵکە ئاوارەیە کە تەنها لەڕووی مرۆیی یەوە جێگەی حەوانەوەی بۆ جێ بەجێ کرابوو لەلایەن مانگی سووری ئێرانیەوە لەڕووی خواردن و دەرمانخانەوە پزیشکی فریاگوزاری خزمەت دەکران. جگە لەمەش شتێکی تری یاسایی نەبوو کە بتوانن وەك

پەنابەرێك بە شێوەیی ڕەسمی مافیان هەبێت و لەچوارچێوەی یاسایی دا بژین. ئەم شێوازە ژیانە تانسکۆیی 1975 بەم شێوەیەیە بوو خەڵکانێکی زور هەبوون کە هەوڵی دەرچوونیان دەدا لە ڕێگایی سنوورەکانی ئێرانەوە کە هەندێك لەوانەش دەربازیان بوو.
هەربۆیە دوای ڕێکەوتنە شومەکەی 1975/3/6 ی جەزائیر کە لەنێوان ڕژێمی عێراق و شای ئێران و سەرپەرشتی ڕژێمی جەزائیری لە جەزائیر ئەم ڕێککەوتنە مۆرکرا (وێنەی سەدام و شاە) بارودۆخەکان گۆڕان و شێوازی پەنابەری و هەڵسوکەوتی ڕژێمی شاهەنشا و تابووری پێنجەم و دەزگایی موخابەراتی ڕژێمی بەعسی بەجۆرێك دەستیان وەردایە نێوو دۆخەکان و یاری کردن بەباری دەروونی ئەو خەڵکە، ئەویش بەپروپاگەندە کردن بۆ گەڕانەوەی خەڵکی بۆ عێراق... کە ساواکی ئێرانی هەمان هەوڵی دەدا.. لێرەدا کێشەو گرفت بۆ خێزان و کەسایەتی کورد دروست بوو لە بڕیاردان بۆ گەڕانەوە یان مانەوە یان وون بوون لەو ژیانە بەیێکجاری و ڕووکردن لەهەندەران.. دوای ئەم ڕێککەوتنە شۆڕش بەمەبەستی زیاتر لە ناونەچوونی خەڵکی کوردستان و بۆ بەرژەوەندی شۆڕش بڕیاری ڕاگرتنی شۆڕشی دا بەشێوەیی کاتی کە ئەو کاتە دیاری کراو بوو لە (3 تا 6) مانگ بوو بۆیە سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول لە ڕێگایی بەرپرسەکانیەوە خەڵکی ئاوارەی بەگشتی ئازاد کرد لەوەی کە...

1. هەرکەس ئامادەیە لەناو شۆڕش بمێنێتەوە و لەناو ئێران بەڕەسمی پەناهەندە بێت.
2. هەرکەس دەیەوێت بۆ دەرەوەی وولاتی ئێران بڕوات.
3. هەرکەس دەیەوەێت بگەڕێتەوە بۆ عێراق.

ئەوەبوو خەڵکی ئاوارە کە لەو ئۆردوگاو شارانەدا بوون بەو سێ ڕێچکەیە ڕێگای نادیاری خۆیان گرتەبەر کە هەریەك بەم شێوەی لای خوارەوە باسی لەسەردەکەین...

1. لەوانەی کە گەڕانەوە بۆ ناو عێراق

پاش نسکۆ و ڕاگەیاندنی ڕاگرتنی شەڕو ئازاد کردنی خەڵکی ئاوارە بۆ گەڕانەوە، گەڕانەوەی خەڵکی ئاوارە بە چەند شێوەیەك بوو...

- هەندێکی زۆر لە ئۆردوگاکان هەر لەمانگی 3و 4و 5ی 1975 بەپێی لێبووردنە یەك لەدوا یەکەکانی ڕژێم دەگەڕانەوە و ئەمانە هەموویان لە عێراق پاش پرسیارو وەڵامێك ئیزن دەدران بۆ سەر جێگاو ڕێگای خۆیان لە کوردستان لەگەڵ هەندێ ئاڵوگۆڕی فەرمانبەری لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر یان دابەزینی ناونیشانی فەرمانبەری بەڵام لە کوردستان مانەوە جگە لەوانەی کەلە ریزی سوپا و پۆلیس و دابوون هەموویان گواستنەوە بۆ شارەکانی خوارووی عێراق.
- هەندێکی تر لە ئۆردوگاکان و شارەکانی ئێران لە مانگی 10و11ی 1975 بە پێی لێبوردنێك تایبەتی گەڕانەوە ئەمانە هەموویان بەماڵ و منداڵەوە هەر لەسنوورەوە بەرەوو خوارووی عێراقیان نێردران و لەشارەکانی ڕومادی و حللەو دیوانیە و کەربەلاو نەجەف و سەماوە و ناسریە و بەسرەو عەمارەو کوت بە قەزاو ناحیەو گوندەکانیانەوە نیشتەجێ کران لەگەڵ ئەم کردارە هەندێکی تر لە کادیرو پێشمەرگە ناسراوانەی شۆڕش کە پێشتر چووبونەوە کوردستان هەموویان کۆکرانەوە و بەفەرمانی ڕەسمی ئەوانیش لەگەڵ ماڵ منداڵیان دا بەزۆر گوازرانەوە بۆلای ئەوانی تر لە شارەکانی خوارووی عێراق و لە فەرمانەگەی جۆراو جۆر بە فەرمانبەری بچوك و سەرەتایی دایان مەزرانن..

بارودۆخی ئەم خەڵکە زۆر خراپ بوو چونکە ئەوانە ئالودەی ئاو هەواو داب و نەریت و شێوازی ژیان و ڕەفتارکرد و باری کۆمەڵایەتی و بگرە لاوازی لە زمان و چۆنیەتی گفتوگۆکردن بە تایبەت هەندێك لەو خێزانانە ڕەوانەی گوند و زۆنگاوەکان کرابوون کە دابڕابوون لەم دونیایەو هیچیان لێوە نزیك نەبوو. سەرەڕایی دەرچوونی بڕیاری شۆڤێنیستیانەی کە ڕۆژانە ڕژێمی فاشستی بەعسی دەری دەکرد و یاری بەفکرو دەروونیان دەکرد بە گواستنەوەی کاروباری نفوس و تەجنید بۆ ئەو شارانەی کە لێوەی نزیك

بوون و لەگەڵ ئەوەش داوایی ئەوەیان لێدەکرا کە ژن بەعەرەب بدەن و ژنیش لەعەرەب بهێنن بۆ ئەوەی تێکەڵاوی دروست ببێ چونکە وایان ڕادەگەیان کە چیتر ئەوان بەهیچ شێوەیەك ناگەڕێنەوە بۆ کوردستان. شەم زوڵم زۆر داریە وایی کرد کە هەر زوو بە زوو خەڵکی لەوێ ڕابکەن و جارێکی تر پەیوەندی بە شۆڕشەوە بکەنەوەو یان هەندێك بە هەرجۆرێك بێت خۆیان دەربازبکەن بۆ هەندەران، تا ئەم دۆخەی ئێستاشمان هەندێ خێزان مانەوە و لەوێ بەیەکجاری نیشتەجێ بوون چوونکە پەیوەندی کۆمەڵایەتی و ژن و ژن خوازی لە نێواندا دروست بوو.

- هەندێکی تر لە ساڵی 1979 کە ئەمانە ڕاستە خەڵکی تری بەپرسی کەمتر لەناویاندا بوون بەڵام زۆربەیان لەو لێپرسراوە دیارانەبوون کە دەوریان هەبوو لە شۆڕشی ئەیلول ئەو لێپرسراوانە بە ماڵ و منداڵەوە برانە پایتەختی ڕژێم و جێگاو ڕێگایان پێ درا لەگەڵ پلەی لێپرسراویەتی و ئەوانەش کە لێپرسراویەتیان کەمتربوو گەڕانەوە بۆ کوردستان بۆ جێگاو ڕێگایی خۆیان.

2. ئەوانەی لە ئێران مانەوە و بوونە پەنابەر...

پاش تەواو بوونی لێبووردنەکانی ڕژێم هەتا مانگی 5 و 6ی 1975 لە مانگی 8و 9ی 1975 دا دەوڵەتی ئێران دەستی کرد بەدابەش کردنی فۆرمی تایبەت بەسەر ئاوارەکاندا بۆ ئەوەی پڕبکرێنەوە کە ئەویش هەریەك بەئارەزوی خۆیی ئەوەی دەیەوێت بگەڕێتەوە بۆ عێراق یان لە ئێران بمێنێتەوە یان دەچێتە هەندەران. پاش تەواوبوونی لیست و فۆرمەکان لە مانگی 10ی 1975 ئەوانەی داوای عێراقیان کردبوو بەپێ ی ئەو لێبووردنە تایبەتیە ئەوان گەڕانەوە بۆ خوارووی عێراق و ئەوانەی داوایان کردبوو لە ئێران بمێننەوە بەسەیارەیی گەورە گوێزرانەوە بۆ شارەکانی سەرو ڕۆژهەڵات و باشور و ناوەڕاستی ئێران بە واتا بەهیچ شێوەیەك نەیانهێشت ئاوارەی کوردی عێراق لەناوچەکان و شارەکانی کوردستان و یان بەشی ڕۆژئاوای ئێران بمێننەوە، شاری ئێران نەمابوو لەو جێگایانەی کەباسمان کردن خەڵکی ئاوارەی کوردیان بۆ نەگواستبێتەوە، کە ئەوانیش لەپەخشەکانی فەرمانداری و ناحیە و گوندەکاندا نیشتەجێ کران و ئیش و کاری کشت و کاڵی و کرێکاری و پاسەوانی یان بۆ دیاری کرا کە هەندێ موچەیان هەبێت بۆ ژیانیان لەگەڵ پێدانی دەفتەرچەی پەناهیندەیی بە شێوەیی ڕەسمی، بەڵام هاتووچۆیان بۆ شارەکانی کوردستان و هەتا چەند ساڵێك بۆ شارەکانی دیش ئازاد نەبوون و دەبوو بەبێ ئیزن بۆ هیچ شوێنێك سەفەرنەکەن، هەندێ لەم خەڵکەش هەوڵی دا کە ئێران بەجێ بهێڵن و کۆچیان کرد بۆ وولاتانی تر وەك (پاکستان و ئەفغانستان و ڕووسیا و تورکیا و ئۆکرانیا) لەو جێگایانەشەوە بۆ وولاتانی ئەوروپا هەندێکیش لەڕێگەی بەندەر عەباس و خورەمشەهرەوە خۆیان دەرباز کردو گەیشتنە وولاتە عەرەبیەکانی کەنداوی عەرەبی.. بەپێیی ئەو فۆرمانە کە پێشتر پڕکرابوونەوە ئەوانەی کە داوایان کردبوو کە بڕۆن بۆ دەرەوەی ئێران ئەوا بەشێوەیی ڕەسمی چەندین خێزان نێردران بۆ وولاتانی ئەمریکا و کەنەدا و بەریتانیا و نەمساو سوید و چەند وولاتێکی تر...

تابەشی سێهەم و ... سەرەتایی سەرهەڵدانەوەی شۆڕشی گوڵان و ڕاگوێزانی دێهاتەکان